

The Birth of an Orphan (एका अनाथाची निर्मिती)

“पत्र मिळाल्यानंतर (Exhibit 1 पहा) दोन दिवस मी अन्नही घेऊ शकलो नाही,”

असे IMX Institute of Management चे प्राध्यापक नंदकुमार म्हणाले.

“पहिल्या परिषदेसाठी इतका प्रचंड प्रयत्न करून जेव्हा कोणतीही अधोसंरचना नव्हती हा झाला परतावा.

ब्रोशर छपाईपासून, प्रतिनिधी बोलावणे, परिषद संचालन,

देयकांची वसुली, बिल सेटलमेंट, व्यावसायिक संस्था तयार करणे सगळ्याची जबाबदारी माझ्यावर, आणि संचालक फक्त प्रश्न विचारत राहिले आणि परवानगी नाकारत राहिले.

PM (Project Manager) आणि CAO (Chief Administrative Officer) सारखे मित्र नसते तर

परिषद कधीच शक्य झाली नसती.

आणि तरीही, त्यांनी (संचालकांनी) स्वतःला अपमानित समजले अशा गोष्टीसाठी जी, माझ्या आठवणीत, मी कधी केलीच नव्हती.”

“कधीच पुन्हा नाही,”

असा निश्चय करत त्यांनी आपला संवाद पूर्ण केला.

उत्पत्ती (Genesis)

या परिषदेची कल्पना पहिल्या Faculty Development Programme (FDP) मधून आली. IMX ला 10 वर्षे झाली होती, परंतु संस्थेकडे कोणतीही नियमित MDP अधोसंरचना नव्हती. 18 आसनांची एक वर्गखोली आणि 20 बेडची तात्पुरती निवासव्यवस्था 10 छोट्या 2-बेडरूम घरांमध्ये — इतकीच व्यवस्था होती.

संचालकाविरुद्ध प्राध्यापक आणि कर्मचाऱ्यांचा मोठा संप नुकताच झाला होता ज्यात प्रा. नंदकुमार यांनी दोन्ही बाजूंपासून दूर राहण्याचा निर्णय घेतला होता. संचालक, प्रा. प्रसाद, PGP प्रवेश 120 वर स्थिर ठेवण्यात समाधानी होते.

ऑगस्ट 1994 मध्ये प्रा. प्रसाद AIMS चे उपाध्यक्ष म्हणून निवडले गेले. एप्रिल 1995 मध्ये AIMS ने AIMS-CCMS कार्यक्रमांतर्गत प्रस्ताव मागवले, ज्यामध्ये संशोधन, FDP इत्यादींसाठी अनुदाने दिली जात होती. संचालकांनी प्रा. नंदकुमार यांना एक प्रस्ताव देण्यास सांगितले.

त्यांनी “Launching a Strategic Management Course” या विषयावर FDP प्रस्तावित केला आणि हा कार्यक्रम 22-27 जानेवारी 1996 रोजी आयोजित करण्यात आला.

कार्यक्रमाला अत्यंत चांगला प्रतिसाद मिळाला 35 सहभागी, ज्यांपैकी निम्मे Readers, Professors, HODs, PGP Chairpersons होते आणि 30 जणांची क्षमता असलेल्या जागेत त्यांना कशीतरी बसवावे लागले.

परिषद कल्पना जन्माला येते

सहभागींना या कार्यक्रमातील शिक्षणाची पद्धत एवढी आवडली की **समारोप सत्रात त्यांनी दरवर्षी एकदा भेटण्याचा, आणि ती बैठक खर्च स्वतः उचलण्याचा प्रस्ताव केला** शिकण्याच्या सहकार पद्धतीसाठी (collegiate learning system).

अचानक आलेल्या या विनंतीने आश्चर्यचकित झालेल्या प्रा. नंदकुमार यांनी आपले PhD मार्गदर्शक — प्रा. गणेश, जे MHRD अंतर्गत कार्यरत असलेल्या प्रतिष्ठित IPXM संस्थेचे संचालक होते यांच्याशी संपर्क साधला.

त्यांनी **या कल्पनेला प्रोत्साहन दिले**. त्यामुळे **प्रा. गणेश — अध्यक्ष**, आणि कार्यक्रमातील एक सहभागी **प्रा. विट्ठल — सचिव** असा **नवीन व्यासपीठाचा आराखडा ठरवला**.

त्या व्यासपीठाची **पहिली परिषद 27 जानेवारी 1997** रोजी समारोपाच्या एका वर्षांनंतर घेण्याचे ठरवले.

या कार्यक्रमातील आणखी एक वरिष्ठ सहभागी, BIBM या अग्रगण्य संस्थेतील प्राध्यापक, **पहिली परिषद आयोजित करण्याची जबाबदारी घेण्यास तयार झाले**. प्रा. विट्ठल यांनी दिल्लीमध्ये **संस्था नोंदणी करण्याचे** मान्य केले.

परंतु ऑगस्ट 1996 मध्ये प्रा. गणेश यांनी BIBM संचालकाशी बोलले असता, त्यांनी **नकार दिला**.

नंतर त्यांनी स्वतःच्या संस्थेत (IPXM) ही परिषद करण्याचा विचार केला, परंतु त्या तारखांना **अधोसंरचना आधीच इतर कार्यक्रमांसाठी आरक्षित होती**. शेवटी त्यांनी **संस्थेमधील प्राध्यापकांकडूनही सहाय्य मिळवण्याचा प्रयत्न केला**.

The Opportunity (संधी)

प्रा. प्रसाद यांनी प्रा. नंदकुमार यांना **AIMS च्या वार्षिक परिषदेसारखी** एक परिषद आयोजित करण्यास देखील सांगितले होते. ऑक्टोबर 1996 मध्ये, जेव्हा प्रा. नंदकुमार यांना समजले की **दुसरी शक्यता देखील प्रत्यक्षात येणार नाही**, तेव्हा त्यांच्या मनात विचार आला की **IMX ला ही पहिली परिषद आयोजित करण्याची संधी मिळू शकते**.

“चीस वर्षांपूर्वी, 1976 मध्ये, माझे शिक्षक प्रा. सी. के. प्रह्लाद यांनी सांगितले होते की व्यावसायिक प्रगतीसाठी प्रत्येक विषयातील प्राध्यापकांनी वर्षातून किमान एकदा एकत्र यावे — अनुभवांची देवाणघेवाण करण्यासाठी, आपले काम शेअर करण्यासाठी, संयुक्त संशोधनासाठी आणि साहित्य विकासासाठी इतर संस्थांच्या प्राध्यापकांशी मैत्रीपूर्ण नाते विकसित करण्यासाठी, आणि तरुण प्राध्यापकांना मार्गदर्शन करण्यासाठी.”

प्रा. नंदकुमार पुढे म्हणाले:

“जानेवारी 1996 मधील FDP च्या सहभागींनी ही गरज मांडली होती, त्यामुळे मला वाटले की या कल्पनेला प्रत्यक्ष स्वरूप देण्याची वेळ आली आहे. जेव्हा अध्यक्षांच्या संस्थेलाही अडचणी येत आहेत हे समजले, तेव्हा मी IMX मध्ये परिषद घेण्याचा विचार केला.”

“मला आशा होती की संचालक या कल्पनेला पूर्ण पाठिंबा देतील, कारण त्यांनीच परिषद आयोजित करण्यास सांगितले होते. पण प्रत्यक्षात ते एक भयाण स्वप्न ठरले — अनंत तयारी, प्रश्नांची उत्तरे, सतत स्पष्टीकरणे, परवानग्यांचे नाकारणे, आणि कोणतीही मदत नाही! विशेषतः कारण मी स्वतः अत्यंत व्यस्त होतो — अध्यापन, MDPs, साहित्य विकास, बोर्ड आणि इतर प्रशासकीय जबाबदाऱ्या यांच्या ओझ्याखाली.”

Exploring the Possibility (शक्यता तपासणे)

10 ऑक्टोबर 1996 रोजी प्रा. नंदकुमार यांनी संचालकांना **IMX येथे Strategic Management Forum च्या पहिल्या वार्षिक परिषदेसाठी संधी उपलब्ध होऊ शकते** असा उल्लेख करीत एक पत्र पाठवले (Exhibit 2 पहा), आणि त्या सोबत **अनौपचारिक फोरमच्या अध्यक्षांना पाठवण्यासाठी पत्राचा मसुदा** जोडला.

14 ऑक्टोबर, सोमवार रोजी, संचालकांकडून एक टिपणी आली — ज्यात **परिषदेसाठी अपेक्षित प्रतिनिधींची संख्या, तसेच व्यवस्था कशी केली जाईल** याची माहिती मागितली होती, कारण त्या काळात **ना वर्गखोली उपलब्ध होती ना वसतिगृह.**

तसेच **निवास आणि भोजनाची व्यवस्था कशी होईल** हे त्यांनी विचारले (Exhibit 3 पहा).

प्रा. नंदकुमार म्हणाले:

“थाने मला विचार करायला लावले. जर कॅम्पस बांधकामाची गती अशीच राहिली, तर पुढील वर्षीही PGP प्रवेश वाढवण्याची योजना पुन्हा अडकू शकते — ज्याचा उल्लेख त्यांनीच एका बोर्ड मिटिंगमध्ये केला होता.”

त्यांची ही चिंता **कॅम्पस प्लॅनिंग आणि डेव्हलपमेंट कमिटीच्या सदस्य म्हणून प्रकल्प कामातील त्यांच्या पूर्वीच्या सहभागातून** उद्भवली होती. PGP चा प्रवेश 30 वरून 100 पेक्षा जास्त झाला तेव्हा **120 आसनांची वर्गखोली केवळ 25 दिवसांत पूर्ण झाली होती**, हे त्यांनी स्वतः पाहिले होते. यामुळे प्रा. नंदकुमार यांना खात्री होती की **बांधकाम वेगाने पूर्ण होऊ शकते.**

त्यांना वाटले की:

“परिषद आयोजित केल्याने काही इमारतींचे बांधकाम वेगाने पूर्ण करण्यास मदत होईल — आणि सात वर्षांपासून थांबलेले PGP प्रवेशवाढीचे स्वप्न साकार होण्याची शक्यता वाढेल.”

The Arrangements (व्यवस्थापनाची तयारी)

16 ऑक्टोबरला, प्रा. नंदकुमार यांनी उत्तर दिले की **परिषद आयोजित करायची असल्यास पर्यायी व्यवस्था कशी करता येईल** हे (Exhibit 4 पहा). परंतु संचालक **समाधानी नव्हते** आणि त्यांना वाटले की **खूप adhoc (तात्पुरत्या / अस्थिर) व्यवस्था प्रस्तावित केल्या जात आहेत.** तसेच त्यांनी नमूद केले की **प्रा. नंदकुमार MDP मुळे खूप व्यस्त आहेत**, त्यामुळे **प्रा. नंदकुमार यांनी संचालक, PM (Project Manager) आणि CAO यांची बैठक सर्वांच्या सोयीप्रमाणे आयोजित करावी** (Exhibit 5 पहा).

17.10.96 च्या संचालकांच्या नोटीसोबत, प्रा. नंदकुमार यांना **CAO कडून एक टिपणी मिळाली की ते 18 ते 27 ऑक्टोबर या कालावधीत रजेवर जाणार आहेत.**

या गोष्टीमुळे **प्रा. नंदकुमार खूप नाराज झाले**, आणि त्यांनी उत्तर दिले की:

प्रशासकीय बाबी संचालक स्तरावर सोडवाव्यात आणि अंतिम निर्णयाची माहिती त्यांना देण्यात यावी (Exhibit 6 पहा).

याची प्रत **PM आणि CAO यांनाही पाठवण्यात आली.**

PM आणि CAO यांची उत्तरे अत्यंत उत्साहवर्धक होती. प्रा. नंदकुमार यांनी बोर्ड आणि कॅम्पस कन्स्ट्रक्शन कमिटीमध्ये त्यांच्या सोबत काम केले होते, आणि त्यांना खात्री होती की:

“हे दोन्ही अधिकारी मनापासून कामाला लागले तर संस्थेत परिषद यशस्वीरित्या आयोजित होऊ शकते.”

त्यामुळे त्यांनी त्यांच्या प्रतिक्रिया संचालकांकडे पुढे पाठवल्या.

Inching Forward (हळूहळू पुढे सरकणे)

11 नोव्हेंबर रोजी प्रा. नंदकुमार यांना समजले की अध्यक्षांनी प्रस्ताव मंजूर केला आहे. परंतु IMX संचालकांकडे कोणतेही औपचारिक पत्र आले नव्हते. 14 नोव्हेंबरला स्मरण करून दिल्यावर, अध्यक्षांनी अप्रत्यक्ष संमती (implied consent) प्रा. नंदकुमार यांना पाठवली, पण हेही कळवले की त्यांच्या संस्थेतील प्राध्यापक कोणतीही जबाबदारी स्वीकारू शकणार नाहीत

(Exhibit 7 पहा).

तसेच, इतर संस्थेतील एका प्राध्यापकाकडूनही कोणतीही पुष्टी मिळाली नव्हती की ते दुसऱ्या मॉड्यूलची जबाबदारी स्वीकारतील.

प्रा. नंदकुमार म्हणाले:

“याचा अर्थ असा की, सर्व व्यवस्था तर मला करायच्याच होत्या,
पण आता तीनही शैक्षणिक मॉड्यूलसच्या आयोजनाची संपूर्ण जबाबदारीही माझ्यावर आली.”

प्रा. नंदकुमार यांनी हा फॅक्स संचालकांकडे पाठवला, आणि नोटमध्ये म्हटले की:

“जर आपण Organising Committee चे Chairman होण्यास सहमत असाल तर मी पुढे जाण्यास तयार आहे;
अन्यथा हा अध्याय बंद करूया.”

(Exhibit 8 पहा)

संचालकांनी Organising Secretary कोण असेल आणि आर्थिक जबाबदारी कोण घेणार याबद्दल स्पष्टीकरण मागितले. प्रा. नंदकुमार यांनी Organising Secretary राहण्यास संमती दिली, आणि स्पष्ट केले की निधी नोंदणी शुल्कातून उभारला जाणार आहे.

शेवटी, शुक्रवार, 22 नोव्हेंबर रोजी, प्रा. नंदकुमार यांनी हा अध्याय बंद करण्याचा निर्णय घेतला, आणि एक फॅक्स मसुदा तयार केला, जो 26 नोव्हेंबर रोजी पाठवला जाईल, जर सोमवार, 25 नोव्हेंबरपर्यंत संचालकांनी कोणताही निर्णय घेतला नाहीतर

(Exhibit 9 पहा).

The Set Back (मागे ढकलले जाणे)

28 नोव्हेंबर रोजी, सचिव प्रा. राव यांनी व्यवस्थेबाबत चौकशी केली. प्रा. नंदकुमार यांनी एक उत्तराचे मसुदा तयार करून परिषदेसाठी ब्रोशर जारी करता यावे म्हणून ते संचालकांकडे मंजूरीसाठी पाठवले.

संचालकांनी काही अटींसह त्याला संमती दिली. परंतु नोंदणी शुल्क संस्था स्वीकारेल यास ते सहमत नव्हते.

याचा अर्थ असा झाला की: नवीन खाते स्वतः Forum च्या नावाने उघडावे लागणार होते. यासाठी Forum एक औपचारिक नोंदणीकृत संस्था असणे आवश्यक होते, आणि ते लवकरात लवकर केले पाहिजे होते.

परंतु डिसेंबरच्या मध्यावर, सचिवांनी Forum ची Society नोंदणी करणे त्यांच्या नियंत्रणात नसल्याचे सांगितले आणि प्रा. नंदकुमार यांनी ही प्रक्रिया करावी अशी विनंती केली.

प्रा. नंदकुमार यांच्या मनातील प्रतिक्रिया:

“देवा! हे मी कसे करू?”

Formation of the Forum (फोरमची स्थापना)

सुदैवाने, प्रा. नंदकुमार काही वर्षांपूर्वी IMX च्या बोर्ड आणि सोसायटीचे सचिव म्हणून कार्यरत होते, आणि सोसायटी मेमोरँडमची एक प्रत त्यांच्या जवळ होती. त्यांनी त्यात बदल करून नवीन सोसायटीची रचना तयार केली.

समस्या होती: अध्यक्षांच्या स्वाक्षरी कशी मिळवायची?

अध्यक्षांनी सल्ला दिला की सार्वजनिक क्षेत्रातील एका कंपनीच्या कार्यकारी संचालकाशी संपर्क साधावा (ज्यांच्यावर प्रा. नंदकुमार यांनी एक केस स्टडी केली होती), आणि जो त्यांचा सामाईक मित्र होता. त्यांनी सहमती दर्शवली.

प्रा. नंदकुमार यांनी कन्सल्टिंग केलेल्या एका दुसऱ्या कंपनीचे व्यवस्थापकीय संचालक खजिनदार (Treasurer) होण्यास तयार झाले. प्रा. नंदकुमार सोसायटीचे सचिव होण्यास तयार झाले.

IMX मधील काही इतर प्राध्यापक आणि पहिल्या FDP चे काही सहभागी सोसायटी स्थापन करण्यासाठी आवश्यक सदस्य म्हणून सामील झाले.

परंतु IMX चे संचालक:

- IMX चे नाव नोंदणीकृत कार्यालयाच्या पत्त्यासाठी वापरण्यास नकार दिला
- नोंदणी कागदपत्रे तयार करणे आणि दाखल करण्यासाठी आवश्यक अनुभव असलेल्या अधिकाऱ्याची मदतही नाकारली

सुदैवाने, प्रा. नंदकुमार यांचे शहरात एक घर होते, आणि त्यालाच नोंदणीकृत कार्यालयाचा पत्ता बनवण्यात आले.

सर्व चिंता असूनही, नोंदणी कार्यालयाने कोणतीही अडचण निर्माण केली नाही, आणि दोन आठवड्यांत फोरमची सोसायटी म्हणून नोंदणी पूर्ण झाली परिषद होण्याच्या केवळ एका आठवड्याआधी.

The Conference (परिषद)

प्रोजेक्ट मॅनेजरने डायनिंग हॉलचे बांधकाम जलद पूर्ण करण्यासाठी संपूर्ण सहकार्य दिले, आणि अगदी वेळेत दरवाजे आणि खिडक्या बसवण्यात आल्या. परिषदेच्या एक दिवस आधी, विद्यार्थ्यांच्या वसतिगृहातील 30 खोल्यांचे बांधकामही पूर्ण झाले. CAO नेही शक्य त्या सर्व प्रकारे मदत केली.

परिषदेला 45 पेक्षा जास्त प्रतिनिधी विविध व्यवस्थापन संस्थांतून सहभागी झाले. **Strategic Management** विषयावरील एका लेखक-प्रतिनिधीचे पुस्तक प्रकाशित करण्यात आले. पहिल्या FDP मधील सहभागींच्या विनंतीनुसार प्रा. नंदकुमार यांच्या केस बुकचे **Instructor Manual** (जे मागील वर्षी प्रकाशित झाले होते) पूर्ण करून या परिषदेत सादर करण्यात आले. काही संचालक आणि कुलगुरु देखील यात सहभागी झाले.

शेवटच्या दिवशी फोरमच्या नवीन पदाधिकाऱ्यांची निवड झाली. दुर्दैवाने, कोणत्याही पदासाठी IMX संचालकांचे नाव सुचवले गेले नाही. प्रा. नंदकुमार म्हणाले:

“मी स्वतःही त्यांचे नाव सुचवले नाही, कारण मला संचालकांच्या आग्रहावर कुठलाही दुसरा कार्यक्रम आयोजित करायचा नव्हता. एक अनुभव पुरेसा होता.”

संचालकांच्या पत्राबद्दल टिप्पणी करताना प्रा. नंदकुमार म्हणाले:

“दुख झाले. पण मला आनंद होता की, कमीत कमी 60 खोल्यांचे PGP वसतिगृह आणि डायनिंग हॉल आता कार्यान्वित होईल ज्यामुळे 7 वर्षांपासून प्रलंबित असलेली PGP intake 180 वर वाढवण्याची प्रक्रिया शक्य होईल. एखाद्या मोठ्या कार्यक्रमाच्या उद्घाटनाशी बांधकामाचा वेग समन्वयित करण्याचा अनुभव माझ्यासाठी एक मौल्यवान धडा होता जो मला नंतर दुसऱ्या संस्थेत संचालक म्हणून सामील झाल्यावर, अडकलेली बांधकामे पूर्ण करण्यात उपयुक्त ठरला.”

प्रा. नंदकुमार पुढे म्हणाले:

“माझ्या विषयातील प्राध्यापकांसाठी वार्षिक संवादाचे व्यासपीठ तयार करण्याचे 20 वर्षांचे स्वप्न साकार झाले.”

“IMX मध्ये पुढील परिषद 2001 पर्यंत झाली नाही — ती मी फोरमच्या माध्यमातून आयोजित केली. पण ती एक वेगळी कहाणी आहे.”

(असे म्हणत प्रा. नंदकुमार हसले.)

शेवटच्या विचारमाला:

“जर परिषद आयोजित करणे शक्य होते, तर संचालकांनी सुरुवातीला मंजुरी का दिली नाही? दोघेही का दुखावले गेले? हे टाळता आले असते का? पुढील चार वर्षे इतर परिषद का झाली नाही? फोरम टिकेल का? समाजात ‘अनाथां’ची भूमिका काय?”

या प्रश्नांनी प्रा. नंदकुमार यांना निवृत्ती नंतरही सतावत राहिले.